

Valijavolatiilsuse mõõtmisest: Riigikogu valijad 1999–2004

Iti Vanaküla (RiTo 12), Tartu Ülikooli politoloogia osakonna magistrant

Iga erakonna kogutud toetajate absoluutarv sisaldab nii neid, kes eelmisel korral selle erakonna poolt hääletasid, kui ka neid, kes sellele erakonnale esimest korda oma hääle andsid. Mis ulatuses valijad oma erakonnaelistust vahetavad, selgub valijavolatiilsuse mõõtmisest.

Valimiskäitumine on paelunud ühiskonnauurijaid eelmise sajandi teisest veerandist. Suurema hoo andis arvamusuuringute kasutuselevõtt, mis võimaldas valijaskonnalt vahetat tagasisidet koguda. Omades informatsiooni, kuidas inimene on kahel järjestikusel valimisel hääletanud, on võimalik asuda otsima volatiilsust. Volatiilsuse mõiste pärineb loodusteadustest, kus see tähendab voolavust ja üleminekut, näiteks vedeliku aurustumine. Volatiilsuse defineerimisel ongi peaarõhk "muutusel", politoloogiakirjandusest leiab valimiskäitumise uurija Gábor Tóka definitsiooni: volatiilsus on valijate meele või valiku muutus kahe ajahetke vahel (Tóka 1998, 589). Volatiilsuse uurimise algne eesmärk on saada teavet, kui stabiilne on ühiskond, kui väljakujunenud on parteisüsteem ja kas inimeste poliitilised vaated on leidnud parem-vasakkaalal oma koha. Peale teoreetikute võib volatiilsus huvi pakkuda praktikutele ehk parteipoliitikuile, kes valijaskonna struktuuri muutumise teel püüavad oma sihte ühiskonna vajadustele vastuvõtlikumaks muuta.

Valija käitumist võib parteide seisukohast käsitleda lojaalsena, kui valija hääletab kahel järjestikusel võimalusel sama erakonna poolt, või loobumisena, kui valija muudab oma valimiseelistust. Loobumisena võib käsitleda ka teisel võimalusel valida mitteminemist ja sedeli rikkumist.

Volatiilsuse tasandid ja mõõtmine

Artiklis peatun volatiilsuse mõõtmise kahel tasandil – valijatasand ehk ühe valija kahe järjestikuse valimiseelistuse võrdlus ja valimistulemuste tasand ehk parteide kahel järjestikusel valimistel saadud valimistulemuste võrdlus.

Alljärgnevalt olgu nimetatud ka alternatiivsed lähenemised. Ivor Crew ja David Denver (1985; tsiteeritud Rose 2000 kaudu) eristasid valimistulemuste ehk netovolatiilsust (*net volatility*), mida mõõdab Pederseni indeks, ja valija ehk täielikku volatiilsust (*overall volatility*), mida saab uurida valimisküsitluste põhjal. Stefano Bartolini ja Peter Mair (1990; Rose 2000 kaudu) eristasid kolme meetodit: valimistulemuste volatiilsust, mis arvestab kõiki parteisid; bloktivolatiilsust, mis jagab parteid kahte või kolme blokki (näiteks ideoloogia, klassilõhe, valitsuses olevate ja opositsiooniparteide põhiselt) ja mõõdab häälte liikumist nende blokkide vahel, ning blokisest volatiilsust (Rose 2000, 331, 332). Kaks viimati nimetatud lähenemist on vähem levinud ja eeldavad teavet parteide ja valijate ideoloogilise paigutuse kohta. Kuna Ida-Euroopa parteidel üldiselt tugev ideoloogiline taust puudub, siis bloktivolatiilsus ei ole Eestis hästi kohaldatav (Sikk 2001, 24, 25). Käesolevas artiklis on autor kasutanud termini "täielik volatiilsus" asemel "valijavolatiilsust" ja "netovolatiilsuse" asemel "valimistulemuste volatiilsust".

Valimistulemuste volatiilsust on laialdaselt uuritud (Mogens N. Pedersen; S. Bartolini ja P. Mair; I. Crew ja D. Denver, R. Rose; G. Tóka; H. Rattinger; Eestis: A. Sikk; P. Purje), selleks piisab täpsetest valimistulemustest, mille põhjal on võimalik muutust arvutada ja paremini võrrelda. Valimistulemuste volatiilsuse mõõtmist on kasutatud peamiselt parteisüsteemide stabiilsuse hindamisel ning sellest tulenevalt ka demokraatia arengustaadiumi määramisel. Valimistulemuste volatiilsus näitab, kas mingile parteile antud häälte arv on suurenenud või vähenenud ehk muutust parteide suhtelises toetusel kahel järjestikusel valimisel. Sellest ei selgu, kui palju toetajaid on lahkunud ja kui palju juurde tulnud (Purje 2001). Piirduda võib ühe riigiga, haarata uuringusse üksikuid regioone või lausa kõik riigid, kus valimistoiminguid läbi viiakse – oluline on, et vähemalt kahtede valimiste kohta oleksid kättesaadavad usaldusväärsed valimistulemuste jaotused.

Valijavolatiilsus näitab iga üksiku valija valimiskäitumise mustrit ja koondatuna valijaskonna valimiseelistuste muutumist või püsimist kahe ajahetke vahel. Valijatasand pakub rohkem huvi üksiku riigi uurijale, hindamaks kindla riigi valijate käitumist või parteide edukust riigi ja kohalikul tasandil ning eri üksuste võrdluses. Valijatasandi analüüs nõuab spetsiifilisemaid andmeid, kust selguks üksiku valija eelistus. Suure hulga esinduslike andmete kogumine on kulukas, nõuab andmete kogumiseks ja töötlemiseks inimesi ja aega.

Võib küsida, miks üldse vaadelda valijatasandit, kui valimistulemuste tasand on universaalsem, võimaldab lihtsamate meetoditega võrrelda riike ja aastaid, annab edasi ühiskonna dünaamikat ja erakondlike suundumusi ning on asendamatu riigi poliitiliste süsteemide väljakujunemise ja demokraatliku arengu hindamisel. Nõustun eelnevaga, ent lisan: valijatasand pakub võimaluse jälgida kõike eelnimetatut ja lisaks ka sisedünaamikat, väliselt nähtamatut muutust, mis jääb valimistest valimistesse erakondade toetajaskondade absoluutarvude ja toetusprotsentide varju. Kaks meetodit on võrdselt väärtuslikud ja pakuvad sarnaseid analüüsivõimalusi, kuigi valijavolatiilsuse kasutamise muudab keerukaks andmestiku kogumine.

Volatiilsuse mõõtmise indeksi edasiarendus

Järgnevalt enim levinud viis valimistulemuste volatiilsuse määramiseks – Pederseni indeks:

$$V_t = \frac{1}{2} \sum |\Delta v_{i,t}|$$

$$\Delta v_{i,t} = v_{i,t} - v_{i,t-1}$$

$$0 \leq V_t \leq 100$$

kus $V_{i,t}$ on partei poolt saadud häälte protsent valimistel t ja V_t on volatiilsus valimistel t (Rattigen 1997, 88). Valimistulemuste volatiilsuse arvutamise muudab arusaadavaks Tóka selgitus: volatiilsuse saame kõigi parteide poolt kahel järjestikusel valimisel kogutud absoluutsete protsentide vahe jagamisel kahega. Seda arvutatakse järgmiselt: kui parteid A, B ja C koguvad esimestel valimistel vastavalt 40%, 40% ja 20% ning kui järgmisteks valimisteks on partei C areenilt kadunud ja parteid A ja B saavad vastavalt

Millise era-konna poolt Te hääle - tasite	KE	346	24 6	2	34	3	5	6	1	12	3	18	16
	R	187	3	11 1	30	6	2	5	2	4	2	12	10
	M	78	0	0	63	1	0	2	1	1	0	4	6
	RP	247	6	23	65	5 7	3	1 4	6	5	2	33	33
	RL	114	4	3	22	1	6 2	1	0	2	1	7	11
	IL	92	1	0	18	2	4	5 4	0	2	2	7	2
	muu*	18	1	0	2	0	0	0	12	0	0	0	3
	üksik	12	0	0	1	0	0	0	0	8	0	2	1
	rikutud	7	0	0	0	0	0	0	0	0	2	5	0
	2003. a. Riigi-kogu vali-miste l?	ei hääletanud	351	33	26	32	9	1 1	5	8	5	3	179
ei mäleta/ei tea/vastamata	154	12	8	21	9	8	6	3	9	1	21	56	
kokku	1606	30 6	17 3	28 8	8 8	9 5	9 3	33	48	16	288	178	

Märkus: KE - Eesti Keskerakond, R - Eesti Reformierakond, SDE - Sotsiaaldemokraatlik Erakond, M - Rahvaerakond Mõõdukad, RP - Res Publica, RL - Eestimaa Rahvaliid, IL - Isamaaliit.

Risttabelist saame teada, et 1606-liikmelisest valimist andis 2003. aastal Riigikogu valimistel 346 inimest oma hääle Keskerakonnale, aasta hiljem annaks oma hääle Keskerakonnale 306 inimest. Oluline on, et kuigi eelmisel korral Keskerakonna poolt hääletanud lojaalseid valijaid on 246, ei ole erakond lihtsalt kaotanud sadat häält, vaid 100 valijat on lahkunud, ning samal ajal on juurde tulnud 60 uut valijat, kes varem valisid mõnda teist erakonda või nagu antud näites 33 ei hääletanud üldse. See tähendab, et 100 valijat olid volatiilsed ehk muutsid oma eelistust, neist 34 annaksid oma hääle hoopis Sotsiaaldemokraatlikule Erakonnale ja 18 ei läheks enam valima. Risttabelist saame ka teada, milline erakond osutub tõmbajaks ja milline lükkajaks ning kui lähestikku asuvad parteid inimeste seisukohast. Näiteks Reformierakonna varasemaist valijaist kolm annaksid hääle Keskerakonnale, ent kuus Res

Publicale. Kõike seda on võimalik väljendada protsentides, mis muudab fraktsionaliseeritud valimid, mis koosnevad indiviididest, mõjukamateks protsendikogudeks.

Erineva volatiilsuse mõõtmise vahe mõistmise selgituseks võib välja tuua Isamaaliidu juhtumi (tabel 1). Küsimusele „Millise erakonna poolt hääletasite 2003. aasta Riigikogu valimistel?“ vastas 92 ja 2004. aastal küsimusele „Kui homme toimuksid Riigikogu valimised, millise erakonna poolt te hääletaksite?“ 93 Isamaaliidu respondenti. Samas on tabelist näha suurt valijate vahetust. 54 valijat on jäänud lojaalseks, 39 valijat eemaldunud ja sama palju eri gruppidest juurde tulnud. Selline muutus jääb valimistulemuste volatiilsuse mõõtmise korral paratamatult nähtamatuks. Märkimisväärne on eelistuste muutus. Seetõttu võtab autor ülesande koostada uus indeks, mis hõlmaks kõiki muutusi. Indeks põhineb küsitluste andmeil: kelle poolt hääletas individ eelmisel korral, palju oli kokku hääletajaid, kellele annaks/andis hääle täna ja palju on kokku valiku teinuid. Indeks hõlmab loobunud valijaid ning juurde tulnud valijaid – kahesuunalist muutust kahe ajahetke vahel.

Uus indeks. Risttabeli keskmine diagonaal väljendab lojaalseid valijaid – neid, kes eelmisel korral hääletasid ja ka homme hääletaksid sama erakonna poolt. Nad on lojaalsed ja ei ole volatiilsed. Kogu ülejäänud maatriks on täidetud volatiilsete valijatega, kes annavad kahele küsimusele erineva vastuse. Kuna ühe erakonna valijate seas on nii loobujaid kui ka juurdetulijaid (kes on nii uued valijad kui ka loobunud valijad), peaks arvestama ka viimastega. Loobunute protsendi saame, kui jagame loobunud valijate hulga 1999. aastal antud erakonda valinute koguhulgaga. Samal aastal juurde tulnud valijate hulga jagame aga nende koguarvuga, kes homme annaksid hääle. Nende tulemuste summa on erakonna volatiilsete valijate hulk läbi kahtede valimiste. Et aga skaala ulatuks nii 200–ni, korrutame tulemuste läbi $\frac{1}{2}$ -ga. Indeks on järgmine:

$$V_{i,t} = \frac{1}{2} \left(\frac{L_i}{V_{t-1,i}} + \frac{J_i}{V_{t,i}} \right)$$
$$0\% \leq V_{i,t} \leq 100\%$$

kus L_i tähistab partei loobunud valijate hulka, $V_{t-1,i}$ on partei toetuse koguhulk eelmistel valimistel, J_i parteile juurde tulnud valijate hulk, $V_{t,i}$ partei järgmine toetajate koguarv. $V_{i,t}$ on partei toetuse volatiilsus valimistel t . Tulemus 0% kehtiks juhul, kui keegi ei loobuks ega tuleks juurde, ning 100% juhul, kui kõik varasemad valijad loobuksid ja kõik homme hääle andvad valijad oleksid juurdetulijad.

Indeksi tulemuste põhjal võib öelda, et kui erakond muutub tugevasti, lükkab ta eemale pooled vanad ja tõmbab ligi poole ulatuses uusi valijaid – volatiilsus peaks olema ligikaudu 50%. Kui kõik lahkuksid ja kas või mõni tuleks juurde, oleks volatiilsus 100% ehk valijaskond muutuks täielikult. Tulemus 0% ei ole reaalne, sest sel juhul kõik valijad valivad kahel järjestikusel võimalusel sama erakonda. Lähtudes Skandinaaviast ja Suurbritanniast, peetakse mõõdukaks volatiilsuseks seda, kui kolmandik valijaist oma eelistust muudab.

Kogu volatiilsuse saame ühe valimisküsitluse andmestiku põhjal. Üldine volatiilsus avaldub kõigi parteide ja alternatiivsete valikuvariantide vahel eelistust muutnud indiviidide arvu jagamisel küsitlute koguhulgaga, tabeli 1 järgi 756/1606. Tulemus väljendab loobunute osakaalu, loobumine tähendab muutust ja muutus maatriksis võrdub volatiilsusega, selle kõige üldisemas mõistes – nii palju on antud valimis märgata muutust.

1999. ja 2003. aasta Riigikogu valimiste põhjal mõõdetud tulemused

Kasutades eespool toodud, autori väljatöötatud indeksit, saame teada, kui suur on kogu valijavolatiilsus ja kui suur on valijavolatiilsus erakonniti. Empiiriline analüüs põhineb viie küsitluse andmeil, mis hõlmavad ajavahemikku 2000–2004. Kõik küsitlused on üle-eestilised, haaravad tuhatkond valimisealist Eesti Vabariigi kodanikku (toimumise järjekorra kohaselt N = 1045, 990, 977, 922, 1606), kes on sattunud valimisse juhuvaliku põhimõttest lähtuvalt. Tegemist on Tartu Ülikooli politoloogia ja sotsioloogia osakonna koordineeritud küsitlustega, välja arvatud 2004. aasta küsitlus, mille tegi Turu-uuringute AS. Neli küsitlust viiest tehti vastanute kodudes, 2003. aasta küsitlus Riigikogu valimiste käigus valimisjaoskondades.

1999 vs 2000. Selgub, et suurematel erakondadel, milleks 2000. aastal võib lugeda Keskerakonda, Reformierakonda ja Isamaaliitu, on volatiilsus valijatasandil kolmandik. Ligi 65% valijaist on jäänud esialgu lojaalseks. Väiksemate parteide (nagu Rahvaerakond Mõõdukad, Eesti Koonderakond ja Eesti Maarahva Erakond) volatiilsus aga tõusis, see võib olla seotud ka nende absoluutarvulise hulgaga, mis jääb nii valimis kui ka tegelikkuses suurematele alla. Kogu volatiilsus on sedavõrd suurem, et hõlmab ka eriti marginaalsete erakondade poolt hääletanuid ja erakondi nagu Eesti Kristlik Rahvapartei, kelle populaarsus on aasta vältel tugevasti langenud. Samuti on hõlmatud inimesed, kes ühes ajapunktis ei mäleta või ei ole üldse hääletanud, ent "homme" langetaks valiku. Maatriksi tulem 51,9% viitab sellele, et üle poole valijaskonnast on oma eelmisest eelistusest loobunud. Keskmise valijavolatiilsuse tulemus 48,7% põhineb kuue erakonna keskmisel. Pederseni indeksit arvutatakse sama kuue suurema erakonna põhjal – valimistulemuste volatiilsus 1999. vs 2000. aasta on kuue suurema erakonna põhjal 5,4%. Valijavolatiilsus sama näitaja põhjal on aga üheksa korda kõrgem. Tuleb meeles pidada, et antud juhul põhinesid arvutused oluliste ja stabiilsemate erakondade toetusprotsentidel, tegelikkuses hõlmab Pederseni indeksi kasutamine ka marginaalseid erakondi ning indeksi tulemus ei ole nii ekstreemselt madal, vaid näitab kõrgemat volatiilsust.

1999 vs 2001. Aastataguse valijavolatiilsusega võrreldes on kogu volatiilsus 9% madalam. Ent nagu ka eelmise küsitluse andmeist selgus, jääb Pederseni indeksi tulem – antud juhul 7,7% – märkimisväärselt alla valijatasandi liikumist peegeldavale valijavolatiilsusele. Kuigi 2001. aasta valijavolatiilsus oluliste erakondade keskmisena on 43,0% ja maatriksis üldiselt 42,8%, mis läheneb tasapisi ootuspärasele kolmandikule, on see siiski viis ja pool korda suurem kui valimistulemuste volatiilsuse näitaja.

1999 vs 2002. Esimest korda on küsimuse "Kellele annaksid hääle homme?" vastusevariantide hulgas 2001. aasta lõpus erakonnaks formuleerunud Res Publica ja kadunud Koonderakond. Volatiilsuse arvutamisel annavad nii lahkuv kui ka uus erakond 50%

tulemuse, sest kõik loobuvad ja juurdetulijaid pole või ei ole ühtki indiviidi, kes loobuks, ja kõik hääled on juurdetulijad. Suurima toetajaskonnaga Keskerakond on vahetanud oma valijaskonnast kolmandiku. Võrdselt 8,6% oma valijaskonnast on partei kaotanud Eestimaa Rahvaliidule ja valijaile, kes ei oska või ei soovi vastata, kelle poolt nad homme hääletaksid. Üldtuntud on fenomen, et Keskerakonna pooldajad ei avalda küsitlejale oma soosingut Keskerakonna suhtes, mistõttu nad saavad valimistel alati rohkem hääli kui gallupites ennustatud.

Kahe varasema aastaga võrreldes on liikuvus suurem. Sellest annab tunnistust Pederseni indeksi tulemus 13,5%, mis on 2000. aasta tulemusest (5,4%) peaaegu kolm korda suurem. Samuti on suuremate parteide valijate keskmine muutus 44,1%, mis on 3,3 korda kõrgem valimistulemuste volatiilsusest. Valijavolatiilsuse üldine tulemus on 48,4%, mis võib olla tingitud Koonderakonna lahkumisest ja Res Publica saabumisest, Eesti Maarahva Erakonna valijate hajumisest ja Isamaaliidu toetajaskonna siirdumisest Res Publica toetajate hulka.

1999 vs 2003. Valimiste aastal oli vilgas liikumine. Keskerakonna toetajaskonnast muudab eelistust 43%. Res Publical uue tulijana ei ole loobunud valijaid, seega on partei volatiilsus 50%. Ülejäänud erakondade puhul on enam kui pool valijaist muutnud 1999. aasta Riigikogu valimistega võrreldes oma valikut. Suurim on valijate meelemuutus olnud Mõõdukate puhul, samuti ületab 60% piiri Eesti Maarahva Erakond. Mainitud erakondade puhul jääb lojaalseks kolmandik. Ka üldine, kõiki muutusi arvestav volatiilsus on kõigist varaseimaist kõrgem 66,7%, mis tunnistab valijaskonna eelistuste märkimisväärseid muutusi. Lisaks oluliste erakondade keskmisele valijavolatiilsusele – 53,1% – on 2003. aasta Riigikogu valimistulemuste volatiilsus Pederseni indeksi järgi 30,3%, Res Publicat arvestamata oleks sama näitaja 12,45%, mis on selge märk uue partei edukuse mõjust volatiilsuse tulemusele. 30,3% Pederseni indeksi järgi läheneb muidu valijatasandil mõõdukaks peetavale muutusele.

2003 vs 2004. Enne Euroopa Parlamendi valimisi vahetas nime Rahvaerakond Mõõdukad, kellest sai Sotsiaaldemokraatlik Erakond. Toomas Hendrik Ilvese eduka kandideerimise tulemusena sai Sotsiaaldemokraatlik Erakond europarlamendi kuuest kohast pooled. Res Publica kiirele populaarsuse kasvule järgnes rahva pettumine Res Publica tegevuses valitsuses. Seega on parteide püsivusest hoolimata valijavolatiilsus kõrge. Keskerakonna valijate eelistuse muutus jääb neljandiku piiresse, mis on varasemate aastatega võrreldes mõõdukas tulemus. Ülejäänud erakonnad lähenevad või ületavad 40% piiri. Suurim volatiilsus ilmneb Res Publica valijaskonnas – 56,1%. Sotsiaaldemokraatliku Erakonna tulemus 49,7% on samuti märk sellest, et kuigi 2003. aastal valimistel osalenud Mõõdukad on kaotanud mõned üksikud valijad väikeerakondadele, on volatiilsust kergitanud teiste erakondade varasemate pooldajate ületulek Sotsiaaldemokraatliku Erakonna valijate hulka. Kogu volatiilsus on 47,1%.

Populaarsemate erakondade valijate volatiilsuse keskmine on 41,5%, mis on kaks korda suurem kui kuue suurema erakonna valimistulemuste põhjal arvutatud Pederseni indeksi tulemus 20,6%. Seega pärast suuri parteide muudatusi 2003. aastal jätkus järellainetus ka aasta hiljem, mil vaimustus uue erakonna suhtes oli jahtunud ja esile kerkinud Sotsiaaldemokraatlik Erakond. Võib üksnes oletada, et järgmisel aastal on valijavolatiilsus

suhteliselt kõrge, sest muutust vaadeldakse 2003. aasta tulemuste suhtes, mil Res Publica oli võidukas.

Koondatud tulemused. Tabelis 2 on oluliste erakondade valijavolatiilsus aastate lõikes. Riigikogu valija on meelemuutlik. Madalaimad tulemused – neljandik valijaist vahetub – on Reformierakonnal 2001. aastal ja Keskerakonnal 2004. aastal. Kõrgeim tulemus on 79%, mis ilmselt tuli loobujate arvel 2000. aastal, mil Eesti Maarahva Erakonnast sai Eestimaa Rahvaliid. Kolme tinglikult populaarsema erakonna (Keskerakond, Reformierakond ja Isamaaliit) toetajaskond 1999.–2003. aasta valimistsükli vältel on oma muutlikkuses lähedased lääneriikidele, kus kolmandiku vahetumist peetakse tavapäraseks. Hinnanguliselt on volatiilse valijaskonna osa tavalistel demokraatlikel lääne valimistel aastail 1950–1995 jäänud 10–25% piiresse (Bengtsson 2004, 749–750). Kõrge valimisosalusega Rootsis ulatus 1991. ja 1994. aastal valijate parteieelistuse muutus 30%–ni (Moller 1999, 263). Suurbritannias muudab valijaskonnast oma eelistust järjestikustel valimistel samuti umbes kolmandik (Himmelweit *et al* 1993, 33). Nii on ka Taanis – kolmandik eelistab mõnd muud parteid, pool hääletab kõhklematult sama erakonna poolt mis eelmisel korral ja ca 16% kõhkleb, kas hääletada sama poolt või mitte.

Tabel 2. Erakondade valijavolatiilsus aastate lõikes (protsentides)

Erakond	Valijavolatiilsus				
	1999 vs2000	1999 vs2001	1999 vs2002	1999 vs2003	1999 vs2004
KE	35,9	30,0	32,5	43,2	24,3
R	33,8	25,5	39,2	51,9	38,2
IL	34,2	35,3	38,3	50,6	41,6
M/SDE	47,3	49,1	44,5	65,1	49,7
EME/RL	79,0	58,1	61,7	60,8	40,2
KE	61,8	60,2	50,0	50,0	--
RP	--	--	50,0	50,0	56,1
Kogu valijas-volatiilsus	51,9	42,8	53,1	66,7	47,1

Märkus: KE – Eesti Keskerakond, R – Eesti Reformierakond, IL – Isamaaliit, M – Mõõdukad, SDE – Sotsiaaldemokraatlik Erakond, EME – Eesti Maarahva Erakond, RL – Eestimaa Rahvaliid, KE – Koonderakond, RP – Res Publica.

Oluliste parteide – Keskerakonna, Reformierakonna ja Isamaaliidu – valijavolatiilsuse keskmine on kogu volatiilsuse keskmisest madalam. Selle näitlikustamiseks on tabelis 3

oluliste parteide valijavolatiilsuse keskmine, mida on kõrvutatud Pederseni indeksi arvutamisel saadud samade erakondade valimistulemuste volatiilsusega. Tabelist 3 selgub mõlema näitaja põhjal, et valimistsükli sees on volatiilsus madalam, valimispäeva küsitluse tulemus annab tunduvalt kõrgema volatiilsuseprotsendi. Seda saab põhjendada erakondadele antava oletusliku ja reaalse toetuse erinevusega, samuti kampaania käigus või viimasel hetkel otsustamisega, kelle poolt hääletada. See on ka põhjus, miks valimispäeva küsitluste vastused on adekvaatsemad kui valimistsükli kestel kogutud andmed (Himmelweit *et al* 1993, 216).

Tabel 3. Oluliste parteide keskmine volatiilsus (protsentides)

	Oluliste parteide valijavolatiilsuse keskmine	Oluliste parteide valimistulemuste volatiilsuse keskmine Pederseni indeksi järgi
1999 vs 2000	48,7	5,4
1999 vs 2001	43,0	7,7
1999 vs 2002	45,2	14,05
1999 vs 2003	53,1	30,3
1999 vs 2004	41,5	20,6

Tabeli 3 alusel võib väita, et valijavolatiilsus on stabiilsem näitaja kui valimistulemuste volatiilsus, sest valijavolatiilsus oluliste parteide lõikes jääb vahemikku 41,5–53,1%, mis teeb vaheks 11,6%, samal ajal kui valimistulemuste volatiilsuse näitaja on 5,4–30,3%, mille vahemik on 24,9%, mis on üle kahe korra suurem kõikumine kui valijatasandil. Ühtlasem näitaja räägib valijavolatiilsuse kasuks, eriti kui tahetakse teada valijate meelemuutlikkust. Valijad muudavad oma eelistust kogu valimistsükli vältel, loobuvad vanadest eelistustest ja valivad uusi, ent partei juurest lahkujate ja juurdetulijate suhe on suhteliselt tasakaalus ja jääb valimistulemuste volatiilsuse eest varju. Viimane meetod on hea leidmaks tasakaalustamata muutust (kui populaarne on mõni partei), ent selline muutus ei anna teavet valija meelemuutlikkuse kohta. See, et üks partei on valimistel populaarsem kui teine, selgub juba valimistulemustest. Näiteks 2003. aasta Riigikogu valimistel kaotasid paljud parteid oma valijaskonna uuele tulijale Res Publicale, mis peegeldub nii valijavolatiilsuses kui ka valimistulemuste volatiilsuses, viimases aga ühesuunalise muutusena, sest kuigi kõik Res Publica valijad olid uued, oli vanematel erakondadel nii lojaalseid, loobunud kui ka uusi valijaid.

Kokkuvõte

Teadmisega, et ligikaudu kolmandik valijaist muudab erakonna eelistust, pole parteidel suurt midagi peale hakata. Millise erakonna valijatega on tegemist või mis põhjustel nad loobuvad, jääb teadmata. Valijavolatiilsuse indeks annab parteidele võimaluse oma valijaskonna

liikumise kohta infot koguda: kui suur osa valijaist ei toeta neid enam, millise erakonna juurde on nad siirdunud või vastupidi, kust on tulnud uued hääled. Erakond mitte üksnes ei kaota ega võida hääli, vaid ka stabiilsete tulemuste korral on osa valijaskonnast vahetunud. Selline teave viitab ideoloogilistele muutustele, valijate ümberreastumisele, annab tagasisidet platvormide koostamise õnnestumise kohta, millised valijad olid sihtmärgiks ja kes tegelikult andsid oma hääle erakonnale.

Valijavolatiilsuse uuringuist võib olla tulu ka poliitilise usalduse ja võõrandumise uurimisel: mis põhjustab meele muutust, milline on volatiilsete valijate profiili ühisosa.

Artikli autori konstrueeritud indeksist selgub, et valijatasandi põhjal tehtud mõõtmine annab viie aasta jooksul stabiilsema, ent kõrgema volatiilsuse. Riigikogu valijaist vahetas oma eelistust perioodil 1999 vs 2002 42,8–51,9% valijaskonnast, 2003., Riigikogu valimise aastal oli valijavolatiilsus 66,7% ning 2004., Euroopa Parlamendi valimise aastal 47,1%. Tulemusi mõjutab ka see, et sisse on arvestatud need valijad, kes eelmisel korral tegid valiku, ent järgmisel korral ei tea, kelle poolt valida või ei läheks üldse valima. Protsenti kasvatab ka väiksemate erakondade hääbumine, uue erakonna lisandumine, tema uudsuse langus ning Toomas Hendrik Ilvese kandideerimine nime vahetanud parteis. Üksikute erakondade lõikes jääb madalaimaks võimalikuks volatiilsuseks veerandi piir 24,3%. Samal ajal on parlamendierakondade puhul suhteliselt sage näitaja lääneski tavapärase kolmandik volatiilseid valijaid. Seega saab kokkuvõtlikult nentida, et valijavolatiilsus on kõrge, mis viitab valijaskonna eelistuste muutlikkusele ning parteide jätkuvale kujunemisele. Edasi tuleks uurida lojaalsete ja meele muutlike valijate erinevusi ja põhjusi, miks ja kuidas otsuseid langetatakse.

Kasutatud kirjandus

Bengtsson, Å. (2004). Economic Voting: The effect of Political Context, Volatility and Turnout on Voters' Assignment of Responsibility. – European Journal of Political Research, Vol 43, pp 749–767.

Himmelweit, H., Humphreys, P., Jaeger, M. (1993). How Voters Decide: A Model of Vote Choice Based on a Special Longitudinal Study Extending over Fifteen Years and the British Election Surveys of 1970–1983. Philadelphia: Open University Press.

Moller, T. (1999). The Swedish Election 1998: A Protest Vote and the Birth of a New Political Landscape? – Scandinavian Political Studies, Vol 22, pp 261 –274.

Purje, P. (2001). Valimistulemuste volatiilsus uute ja küpsete demokraatiate puhul. Bakalaureusetöö, Tartu Ülikooli politoloogia osakond.

Rattiner, H. (1997). Nomination: To Swing or not to Swing.: The Dynamics of European Party Systems. – European Journal of Political Research, Vol 31, pp 86– 93.

Rose, R. (ed) (2000). International Encyclopedia of Elections. Washington D.C.: Congressional Quarterly Press; London: Macmillan.

Sikk, A. (2001). Stabilisation of Post-Communist Party Systems. MA Thesis. Tartu University.
[Tartu Ülikooli sotsiaalteaduskonna raamatukogus.]

Tóka, G. (1998). Party Appeals and Voter Loyalty in New Democracies. – Political Studies
XLVI, pp 5 89-610.